

SEZGILAR HAQIDA UMUMIY TUSHUNCHA SEZGILARNING NERV-FIZIOLOGIK ASOSLARI***Shomurotov Ulug'bek Melikboboyevich****Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti Pedagogika va psixologiya kafedra
o'qituvchisi ulugbekshomurotov986@gmail.com****Talabalar : Ismoilov Nodirjon Anvar o'gli******Toshpulatov Asilbek Rashidovich******Niyozqulov Tavakkal Hakimzoda o'gli***

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada bizni o'rab turgan tashqi olamdagi narsa va hodisalarning juda ko'p belgi va xususiyatlari mavjud. Masalan, narsalarning rangi, ta'mi, hidi, qattiq yoki yumshoqligi, g'adir-budur yoki tekisligi, harorat va boshqalar. Ana shu narsa va hodisalarning turli xil belgi, xususiyatlarini biz ham turlicha sezgi a'zolarimiz orqali ongimizda aks ettirishimiz haqida so'z borgan.

Kalit so'zlar: sezgilar, nerv-fiziologiyasi, ong, miya.

Abstract: This scientific article contains many signs and characteristics of things and phenomena in the external world that surround us. For example, things' color, taste, smell, hardness or softness, roughness or flatness, temperature, etc. It has been said that we also.

Keywords: nerv, Sensations, neurophysiology, consciousness, brain

Kirish

Sezgi jarayonining buzilishi xar erda bo'lishi mumkin bu sensor retseptordan boshlab to perseptiv interpretatsiyada tugaydi. Masalan, inson ko,,zida katarakta bilan tug'lsa uni ko'zlari yorug'likni ko'rmaydi, bu jarayonda eng murakkab mexanizm ishlasa xam ko,,rish ma'lumotlarini bilolmaydi. Miyasi shikastlangan bemorlarda ham qandaydir sezgi va idrok zanjirlari bor. Miya po'stlog'ining chakka qismi buzilganda, inson yuzini tanish javobgarligi yo'qoladi va bu kasallik prosopagnoziya deb nomlanadi. Unda sezgilari normal, lekin idroki normal emas. U ma'lumotlarni ko'rib qabul qila oladi va insonni yuz tuzilishini xarakterlab bera oladi, lekin uni taniy olmaydi. Unga notanish chexrani ko'rsatishganda u bunga e'tibor beraydi. Unga tanish chexrani ko'rsatishganda, avtonom nerv sistemasi reaksiyasi shuni ko,,rsatadiki u xavotirlanadi va terlashni boshlaydi, lekin bu inson kimligini aytib bera olmaydi. U o'z chexrasini ko'zguda ko'rganda, yana shu chalkashlikga keladi. Miyani buzilganligi sababli, u ma'lumotlarni sxema bo'yicha tepadan pastga qrab ishlolmaydi –to,,plangan bilimlarni sensor ma'lumotlar bilan bog,,lay olmaydi. Tevarak-atrofimizdagi narsa va hodisalarning turli xil belgi hamda xususiyatlari har doim ham bizning sezgi a'zolarimizga ta'sir etib turadi. Natijada

bizda turli sezgilar hosil boʻladi. CHunonchi, nurlarning koʻzimizga taʼsir qilishi natijasida koʻrish sezgisi, har xil tezlik va kuchlanishdagi havo toʻlqinlarining qulogʻimizga taʼsir etishi natijasida eshitish sezgisi, nafas olish paytida havo bilan birga burun boʻshligʻiga kirgan har turli modda zarrachalarining taʼsiri natijasida hid sezgisi, biror narsani qoʻlimiz yoki badanimizga tegib taʼsir etish natijasida teri (taktil –biror narsaning terimizga tegishi) yoki bosim sezgisi va shu kabi sezgilarhar doim hosil boʻladi. Demak, sezgideb, atrofimizdagi narsa va hodisalarning sezgi aʼzolarimizga bevosita taʼsir etishi natijasida ularning ayrim belgi va xususiyatlarini miyamizda aks ettirilishini aytamiz. Sezgi bilish jarayonlari ichida oddiy psixologik jarayon boʻlib, tashqi olamdagi narsa va hodisalarni aks ettiradi. Tashqi olamdan kelayotgan qoʻzgʻatuvchilarning muayyan retseptorlarga bevosita taʼsir etish orqali ayrim belgi va xususiyatlarni va organizm ichki holatini aks ettiradi. Maʼlumki, insondan sezishning dastlabki bosqichi hissiy bilishdan boshlanib, keyinchalik u mantiqiy bilishga oʻtadi. Sezgi ham oddiy psixologik jarayon boʻlgani bilan uning yuzaga kelishi oʻz-oʻzidan hosil boʻl idrok bilan bogʻliq boʻladi, lekin narsa va hodisani idrok qilishdan oldin uni sezish lozim, shu bois sezgilar materiyaning sezgi aʼzolarimizga taʼsiri natijasidir. Sezgi axborotlarini qabul qilib, tanlab, toʻplab, har bir sekundda axborotlar oqimini qabul qilib va qayta ishlab miyaga etkazib beradi. Natijada tevarak -atrofdagi tashqi olamni va organizm oʻz ichki holatini adekvat “mos” aks ettirishi hosil boʻladi. Sezgi aʼzolari tashqi olamninginson ongiga olib kiradigan yoʻllaridan biridir. Sezgilarning nerv –fiziologik asoslariMaʼlumki, sezgilar faqatgina tashqi taʼsirlar natijasida hosil boʻlmay, balki organizmning ichki holatida ham amalga oshiriladi. Sezgi nerv tizimining u yoki bu qoʻzgʻatuvchidan taʼsirlanuvchi reaksiyalari tarzida hosil boʻladi va har qanday psixik hodisa kabi reflektorlik xususiyatiga egadir. Sezgilarning nerv –fiziologik asosini qoʻzgʻatuvchining oʻziga aynan oʻxshaydigan analizatorga taʼsiri natijasidahosil boʻladigan nerv jarayoni tashkil qiladi. SHuningdek, sezgilarning nerv fiziologik asosini oʻrganishda I.P.Pavlov taʼbiri bilan aytgandaanalizator apparati tashkil etadi. Analizator –tashqi va ichki muhitdan keladigan taʼsirotlarni qabul qilib olib, fiziologik jarayon boʻlgan qoʻzgʻalishni psixik jarayonga, yaʼni sezgilarga aylantiruvchi nerv mexanizmlari tizimi. Analizator apparati 3 qismdan tashkil topgan boʻlib, ular quyidagilardan iborat: (retseptor) –tashqi quvvatni nerv jarayoniga oʻtkazadigan maxsus transformator qismi; Analizatorning periferik boʻlimining markaziy analizator bilan bogʻlaydigan yoʻllarni ochadigan afferent (markazga intiluvchi) va efferent (markazdan qochuvchi) olamda toʻgʻri moʻljall olishning organizmning yashash sharoitlariga muvofiq tarzidagi faoliyatining negizini taʼminlaydi.

Xulosa: Sezgilar insonning tashqi va ichki muhit bilan aloqasining asosiy vositasi hisoblanadi. Ular bizni atrofimizdagi dunyo haqida maʼlumot bilan taʼminlaydi, xavfdan ogohlantiradi va hayotimizni mazmunli qiladi. Sezgilarning nerv-fiziologik

asoslari murakkab jarayon bo'lib, unda retseptorlar, nerv tolalari va miya ishtirok etadi. Sezgilarining fiziologik mexanizmlarini tushunish bizga quyidagi imkoniyatlarni beradi: Inson organizmining ishlashini yaxshiroq tushunish. Sezgi buzilishlarini erta aniqlash va davolash. Insonning sezgi qobiliyatlarini rivojlantirish. Texnologiyalarni inson ehtiyojlariga moslashtirish. Kelajakda sezgilarining nerv-fiziologik asoslari bo'yicha olib boriladigan tadqiqotlar insoniyatga yanada ko'proq foyda keltirishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. G.,oziev E.G. Umumiy psixologiya. Toshkent. 2002.1-2 kitob
2. A.X.Югай, Н.А.Мираширова“Общаяпсихология”–Ташкент20